

Kırık Testi: İBÂDET, UBÛDİYET ve UBÛDET

Allah'ın emirlerini yerine getirme, O'na kullukta bulunma ve kulluğunun şuurunda olma mânâlarına gelen ibadet ve ubûdiyet; bazılarına göre aynı mânâyı hamledilmiş ise de, büyük çoğunluğun nokta-i nazarı, bu kelimelerin lafızları gibi mânâlarının da ayrı ayrı olduğu merkezindedir.

İbadet, “Cenâb-ı Hakk'ın emirlerini yerine getirip yaşama ve kulluk sorumluluklarını temsil etme mânâlarına gelmesine mukabil; ubûdiyet, kul olma ve kölelik şuurunda bulunma” şeklinde yorumlanmıştır. Zaten, ibadette bulunana “âbid”, ubûdiyette bulunana “abd” denmesi de açıkça bu farkı göstermektedir. “Fatiha Üzerine Mülâhazalar”ın ilgili bölümü,^[i] daha farklı şeyler de ihtiva etmektedir.

Ayrıca, ibadet ve ubûdiyet arasında şöyle ince bir fark daha söz konusudur: Meşakkat ve külfetle eda edilip, havf ve recâ derinlikleri bulunan, niyet ve ihlâs yörüngeli bütün mâlî ve bedenî mükellefiyetler birer ibadet; ifasında bu türlü buudların söz konusu olmadığı iş ve vazifeler de birer ubûdiyettir. Zannediyorum İbnü'l-Fârîd da:

عُبُودِيَّةٌ حَقَّقْتُهَا بِعُبُودَتِي وَكُلُّ مَقَامٍ عَنْ سُلُوكٍ قَطَعْتُهُ

“Seyr u sülûkte aştığım mertebelerde her ubûdiyeti, ibadet-i hâlisemle gerçekleştirdim.” sözleriyle bu farka işaret etmektedir.

Ayrıca sofilerden bir kısmı, ibadeti avamın kulluk hizmeti, ubûdiyeti şuur ve basîret insanlarının ifa ettiği vazife, ubûdeti de saflar üstü safların sorumluluklarını yerine getirmeleri şeklinde tarif etmişlerdir ki; birincisi, mücahede insanının işi, ikincisi, aşılmaz zorlukları göğüsleyen civanmertlerin tavrı, üçüncüsü de, kalb ve ruhlarının enginlikleri ile Hakk'a müteveccih olanların hâli olarak yorumlanabilir.

Bir diğer tevcihle, yukarıda sözü edilen hususların hemen hepsini “ibadet-i zâtiye-i mutlaka” ve “ibadet-i sıfâtiye-i mukayyede”ye ircâ edenler de olmuştur. Bunlardan birincisi; sürekli Hâlık-mahlûk, abd-Mâbud, Görüp/Gözetilen-görülüp/gözetilen münasebetlerinin şuurunda bulunma; duygu, düşünce, tavır ve davranışlar itibarıyla hep bu ruhu temsil etme ve hep bu mânâyı kilitli kalma; ikincisi de, bu icmalî tafsil etme, bu mânâyı canlandırma ve bu duyguları, bu düşünceleri irade ile renklendirme diye ifade edilebilir ki; bu da irade, azim, niyet ve hulûsa göre aşağıdaki bölümlere ayrılır:

1. Sırf Cennet arzu ve iştiağıyla ifa edilen ibadetler.
2. Cehennem korkusu ve endişesiyle yerine getirilen sorumluluklar.
3. Mehâbet, mehâfet ve muhabbet duygusuyla eda edilen vazifeler.
4. Abd-Mâbud, Hâlık-mahlûk münasebetlerinin gereği olarak temsil edilen hizmetler.. bazıları, bunlardan birincilere “tâcirân”, ikincilere “bendegân”, üçüncülere “sâdikân”, dördüncülere de “âşıkân” demişlerdir. Bir ölçüde bu tasnife ışık tutması bakımından, Râbiatü'l-Adeviyye'nin: “Yâ Rab, kurb-i cemaline yemin ederim ki, ben Sana ne Cehennem korkusu ne de Cennet arzu ve iştiağıyla ibadet etmedim.. ben, Sen Sen olduğun için Sana ibadet ettim.”^[ii] sözleri bu konuda ölçü gibidir.

Hangi şekliyle olursa olsun kulluk, insanın şerefine rengi ve ona bahşedilmiş en büyük pâyedir. Esasındaki sürekliliği itibarıyla, onu aşan ve onun önüne geçen fakat sürekli olmayan en büyük ilâhî pâyelere bile bir mânâda fâikiyeti vardır; fâikiyeti vardır ki, Allah O Rehber-i Küll ve Muktedâ-i Ek-

mel'ini, sözlerin en ekmeli içinde anarken, önce عَبْدُهُ demiş, sonra رَسُولُهُ sözüyle bu mübarek cümleyi taçlandırmıştır. Keza, O “Şeref-i Nev-i İnsan” ve O “Ferîd-i Kevn ü Zaman”ı miraç adı altında,

gökleri şereflelendirmeye davet ederken, davetiyenin başına: اَسْرَى بِعَبْدِهِ^[iii] iltifat-bahş kaydını koymuş ve O'nun ubûdiyetinin bu hususî faikiyetine işaret buyurmuştur. Hele, bu gök yolculuğunda, mekânın lâmekân olduğu, cânânın o mübarek cisme can olduğu ve “sübühât-ı vech” şualarının hoş-âmedî televvünüyle her yanı sardığı o muhteşem istikbalde, bin bir tebci arasında kulluğun çekilip

öne alınması, alınıp فَأَوْحَىٰ إِلَىٰ عَبْدِهِ مَا أَوْحَىٰ “Kuluna vahyetti ha vahyetti.”^[iv] denmesi ne mânîdardır!..

Hz. Mevlâna, söz sultanlığı, zamanı aşmışlığı ve baş döndüren derinlikleriyle değil, kulluğuyla övünür, kulluğuyla coşar ve şöyle haykırır:

مَنْ بَنَدَهُ شُدَّ بَنَدُهُ شُدَّ مَنْ بَنَدَهُ بَخِذْمَتِ تَوْسَرِ أَفْكَندَهُ شُدَّ

هَرُ بَنْدَه كِه اَزَادُ شَوْدُ شَادُ شَوْدُ مَنْ شَادُ اَزْ اَنْمِ كِه تَرَا بَنْدَه شُدَمْ

“Kul oldum, kul oldum, kul oldum! Ben Sana hizmette iki büküm oldum. Kullar âzâd olunca şâd olur; ben Sana kul olduğumdan dolayı şâd oldum.”

Bazıları ibadet ve ubûdiyete daha farklı mânâlar da yüklemişlerdir:

Kulluğunu tam tekmil yerine getirirken bile, kusurlarının şuurunda olup onlarla ürperme.

Başlangıçta kusursuz bir teşebbüs ve iradenin hakkını verme, neticenin değerlendirilmesinde de kendi havl ve kuvvetinden teberrî edip, Allah’ın ezeli ve ebedî rubûbiyetine karşı hayatın bütün sâniye ve sâliselerini kulluk şuuru ile bezeme.

Bütün vücudî şeyleri, O’nun varlığının ziyasının gölgesi bilip ona göre davranma ve onları gasp ve temellük edip övünmeme, üzerindeki Hakk’ın ihsanlarını görmezlikten gelerek de miskinleşmeme.

Ayrıca, her zaman vicdanda O’na intisap şerefine duyulması ve başka pâyelerle şeref ahz ü i’tâsının da nisbetsizlik ve nesepsizlik sayılması... gibi hususlar bunlardan bazılarıdır.

Bu itibarla, diyebiliriz ki, kulluktan daha yüksek bir pâye ve bir mansıp yoktur. Eğer varsa, o da yine kulluğun bir buudu olan hürriyettir. Mübtedîler için duyulup hissedilen, müntehîler için yaşanıp zevk alınan, Allah’la münasebetlerin ve O’nunla iribatlanıp mukayyet bulunmanın dışında her şeyden kalben tecerrüd etme mânâsına hürriyet. Zannediyorum insanın mücehhez bulunduğu değerler itibarıyla da gerçek hürriyet, işte bu hürriyettir.

Bu ince hususa dikkati çeken bir Hak dostu:

بَنْدَ بَكْسِلِ بَاشْ اَزَادُ اُی پَسَرِ چَنْدَ بَاشِی بَنْدِ سِیْمُ وَبَنْدِ زَرِ

“Ey oğul, zincirleri çöz ve âzâd ol! Altın ve gümüş ağı içinde daha ne kadar zaman kalacaksın!” der. Ayrıca Cüneyd-i Bağdadî de: “Kul, Allah’tan başkalarının esaretinden sıyrılmadıkça gerçek kulluğa eremez.” tembihinde bulunur.

Bir başkası, bir adım daha atarak; duygu, düşünce, tavır ve davranışların müstetbeâtının bile ağıyâra kapalı olmasını salıklar ve şöyle seslenir:

كُوسِ نَامُوسِ اَزْ زَنِی اَزِ چَرخِ اَنْجَمِ بَرِ كُزْرِ
چُونِ دَفِ رُسُواییستِ اِینِ پُرِ جَلالِ چَنْبَرِستِ

“Eğer namus davulunu çalmak istersen, yıldızlar çarkından geç; zira, bu zillerle mâlemâl çember, bir rüsvalık defidir.”

اَللّٰهُمَّ وَفِّقْنَا اِلٰی مَا تُحِبُّ وَتَرْضٰی
وَصَلِّ وَسَلِّمْ عَلٰی مُحَمَّدٍ الْمُرْتَضٰی وَاَصْحَابِهِ ذَوِي الْوَفَاءِ.

[i] Bkz.: M.F. Gülen, Fatiha Üzerine Mülâhazalar s.175-195.

[ii] ed-Dimyâtî, İânetü’t-tâlibîn 4/338. Yakın mânâda bir ifade için bkz.: Feridüddin Attâr, Tezkiretü’l-evliyâ s.122.

[iii] “(Tüm kusur ve noksanlıklardan münezze ve müberradır o Zât ki) gece vakti kulunu (Mescid-i Haram’dan Mescid-i Aksâ’ya) seyr ü sefer ettirdi.” (İsrâ sûresi, 17/1)

[iv] Necm sûresi, 53/10.